

ESQUEMA HISTÒRIC DE LA FILOSOFIA CATALANA*

Pere LLUÍS FONT

Cal fer, de bon començament, les observacions següents:

a) Entenem per filosofia catalana la produïda pels filòsofs de tota l'àrea lingüística i cultural dels Països Catalans, és a dir, no solament de la Catalunya estricta (inclosa la franja occidental, d'administració aragonesa, i la Catalunya del Nord, actualment integrada en l'Estat francès), sinó també del País Valencià i de les Illes Balears, independentment de la llengua en què s'hagin expressat i del lloc on hagin viscut.

b) La història del pensament català segueix, si fa o no fa, la mateixa corba —no podia ser altrament— que la història cultural i política de la nació catalana: la història traumàtica d'un poble que ha passat, a través de diverses vicissituds, de ser, a l'Edat Mitjana, una confederació puixant amb formes polítiques d'una gran maduresa, a ser, en els darrers segles, una nació sense Estat. No caldrà que ens estranyi, per tant, que l'Edat Mitjana sigui l'únic període «normal» de la filosofia catalana.

c) La llengua que han utilitzat els filòsofs catalans ha variat segons les èpoques i les circumstàncies. A l'Edat Mitjana, ha estat principalment el català i secundàriament el llatí (aquest, sobretot en les obres estretament vinculades al món universitari, dintre o fora del país), i fins i tot l'àrab i l'hebreu. Hi ha una llista remarcable de noms que coincideixen en la història de la filosofia i de la literatura catalanes: Ramon Llull, Arnau de Vilanova, Fran-

cesc Eiximenis, sant Vicent Ferrer, Bernat Metge, Anselm Turmeda, etc. És un cas únic a Europa d'utilització predominant de la llengua vernacle en escrits de caire filosòfic o teològic. Ramon Llull havia convertit el català no solament en llengua literària, sinó també en llengua enciclopèdica, com ho eren només el llatí i l'àrab. La situació canvia a partir de l'època del Renaixement: des del segon terç del segle XV fins al final del segle XVIII, el vehicle de la filosofia és majoritàriament el llatí i secundàriament el castellà —el català hi desapareix quasi del tot—; en el segle XIX, els filòsofs catalans escriuen sobretot en castellà, i només excepcionalment en català; finalment, en el segle XX, hi ha hagut, en concurrència amb el castellà, una certa represa del català, més o menys important segons els avatars polítics.

d) Si bé difícilment es pot pretendre, com s'ha fet de vegades, que hi hagi una filosofia nacional catalana, sí que es pot parlar, en canvi, d'una certa tradició filosòfica als Països Catalans, que ha de ser considerada com un aspecte important de la seva cultura, i en la qual destaquen alguns noms d'abast indiscutiblement universal. Basta pensar en Ramon Llull, Ramon Sibiuda o Lluís Vives. Potser el tret comú més manifest, almenys en les figures que sobresurten, és la preocupació pedagògica d'arribar a un públic relativament ampli, més enllà de qualsevol torre d'ivori o dels límits acadèmics.

Ja hem insinuat que l'època medieval —en gros, de Ramon Llull a Ramon Sibiuda— és l'única en què la filosofia catalana s'ha desenvolupat amb normalitat, i fins i tot amb moments de brillantor, perfectament integrada en el context europeu i donant resposta a la problemàtica del moment.

Cal començar recordant que Catalunya és un país de «marca», que fou, ja des de l'Alta Edat Mitjana, un espai de comunicació entre les cultures aràbiga, judaica i cristiana. Aquest fet explica l'esclat, en el segle XIII, després del fracàs de les croades bèl·liques, d'un poderós corrent filosòfico-apologètic. L'arrencada es deu a sant Ramon de Penyafort (1185-1275), tercer general de l'orde dominicà i compilador de les *Decretals* de Gregori IX (que han constituït el marc jurídic de l'Església Catòlica fins al co-

* Aquest text correspon, amb lleugeres modificacions, a l'original català del darrer capítol d'un opuscle col·lectiu de divulgació, publicat per la Universitat Autònoma de Barcelona, de moment en castellà i en anglès, amb el títol de *Aproximación a Cataluña* i *An Approach to Catalonia* respectivament. Ha estat pensat, doncs, especialment per a lectors forans. Aquesta destinació inicial n'explica les característiques: calia indicar-hi les fires i les direccions principals del pensament català i presentar-hi els noms de més relleu, sense anotacions erudites, tot fent un esforç per suggerir-ne les proporcions relatives i la inserció dintre d'un context més ampli. És aquest esforç de ponderació el que, en la mesura que pressuposa una determinada lectura de la història de la filosofia als Països Catalans, benèvolament podria excusar-ne la publicació a *Enrabanar*. Agraïxo al Vice-rector d'Extensió Universitària de la Universitat Autònoma de Barcelona, professor Manuel Parés i Maicas, la seva amable autorització.

mençament del segle xx), el qual, amb plena consciència de la necessitat de substituir les relacions de força per la controvèrsia bíblica i filosòfica, fundà escoles de llengua àrab i encoratjà, sobretot en el seu orde, diversos projectes teòrics, com és ara la *Summa contra gentiles* de sant Tomàs. Un altre d'aquests projectes fou el dut a terme pel més qualificat dels polemistes antijudaics medievals, el català i també dominicà Ramon Martí (1230-1284), deixeble d'Albert Magne i condeixeble de Tomàs d'Aquino a París, autor del *Pugio fidei contra iudeos* (que serà encara utilitzat per Pascal en el segle xvii), al qual replicà Selomó ben Abraham ibn Adret (1235-1310), membre destacat de l'escola rabínica de Barcelona.

Però és sobretot amb el mallorquí Ramon Llull (1232-1315), el *doctor illuminat*, que esclaten de manera espectacularment brillant la filosofia i la literatura catalanes. Filòsof, teòleg, apòlogista i místic, aquest escriptor extraordinari (en llatí, en àrab, en provençal i sobretot en català) és l'única figura europea medieval comparable al Dant per l'amplitud de la mirada i per la força creadora de pensament i de llenguatge. Si ens deixéssim emportar pel suggeriment de Hegel, hauríem de dir que amb Ramon Llull es produí als Països Catalans, abans que a la Itàlia del Dant o a l'Alemanya de Luter, «una de les més grans revolucions que es poden produir» en un poble perquè aquest «acabi amb tot allò que li és estrany», ja que expressar-se en la llengua pròpia «forma part essencial del moviment d'alliberament de l'esperit». I és des d'aquesta catalanitat alliberada que Llull esdevé universal. La febre de renovar l'Europa cristiana, de combatre els heterodoxos i de convertir els infidels, imprimeix unitat a la seva immensa producció —unes dues-centes cinquanta obres—, des de les diverses versions llatines i catalanes de l'*Ars* fins a les grans creacions cosmovisionals i enciclopèdiques en català, com el *Llibre de contemplació*, el *Llibre de meravelles*, el *Blanquerna* o l'*Arbre de ciència*. El gran objectiu teòric de Llull és posar en evidència, amb «raons veres, necessàries i logicals», la significació «catòlica», es a dir, universal, del cristianisme. I la famosa «art» és el mitjà que creu haver descobert per a la seva labor persuasiva: es tracta d'un procediment general de raonament mecànic que,

almenys pel fet de contenir la idea clara d'una característica i d'un càlcul, resulta ser un precedent llunyà de la lògica moderna. El lullisme ha donat lloc a una tradició ininterrompuda, doctrinal i erudita, d'àmbit europeu (fins a esdevenir, en l'actualitat, una branca internacionalment homologada dels estudis medievals), i ha influït en pensadors de la categoria de Nicolau de Cusa, Giordano Bruno o Leibniz.

Un altre català universal, contemporani de Llull, és el valencià Arnau de Vilanova (1238-1311), el metge més famós de l'Europa del seu temps, professor a Montpel·lier, autor d'obres filosòfiques, mèdiques, teològiques i espirituals, pensador radical i reformador eclesiàstic en la línia, inspirada en Joaquim de Fiore, dels fraticels i dels beguins. A propòsit de Llull i d'Arnau de Vilanova, hom ha parlat de l'inconformisme de l'escola catalana medieval. En tot cas, queda clar que cal distingir entre medievals i escolàstics.

En el segle xiv trobem representades als Països Catalans les diverses tendències europees, sobretot les parisenses, és a dir, el tomisme i l'escotisme. Entre els tomistes, cal esmentar el rossellonès Guiu de Terrena (†1342), *doctor breviloquus*, deixeble de Godofred de Fontaines i introductor del tomisme en l'orde carmelità; el valencià Bernat Oliver (†1348), probablement nebot d'Arnau de Vilanova i deixeble de Gil de Roma; i, en un altre pla, l'inquisidor general de Catalunya-Aragó Nicolau Eimeric (1320-1399), enemic dels espirituals i dels lullistes (que, en el segle xiv, havien esdevingut també arnaldistes), o, al final del segle, el cèlebre predicador valencià sant Vicent Ferrer (1350-1419).

L'escola escotista compta, entre d'altres, amb els franciscans Joan Bassols (1280-1333), *doctor ordinatissimus*, que serà encara abundantment citat per Leibniz; Guillem Rubió (*fl.* vers 1330), obert al criticisme nominalista; i Francesc Eiximenis (1327-1409), autor d'un *Regiment de prínceps e comunitats*, d'inspiració augustiniana, que constitueix el llibre dotzè d'una vasta enciclopèdia inacabada, de caire didàctic i moralitzant, titulada *Lo crestià*.

Cal recordar també dos representants il·lustres del pensament jueu de la Baixa Edat Mitjana, els més originals i vigorosos després de Maimònides: el perpinyanès Leví ben Gersom

(1288-1344), dit Gersònides, que portà a l'extrem el racionalisme aristotèlic, i Hasday Cresques (†1412), de l'escola de Barcelona, cap espiritual de les comunitats jueves de la corona catalo-aragonesa, que es proposà, en canvi, d'alliberar el judaisme de la filosofia aristotèlica. Aquest darrer influirà en Pico della Mirandola i Giordano Bruno i serà esmentat encara elogiosament per Spinoza.

En contrast amb aquests autors encara clarament medievals, i com un testimoni de la profunda crisi espiritual que anuncia els nous temps, trobem, a cavall entre els segles XIV i XV, el franciscà mallorquí Anselm Turmeda (1352-1430), escriptor en català i en àrab, que abraçà l'islamisme i que, en la *Disputa de l'ase contra fratre Anselm Turmeda sobre la natura e noblesa dels animals*, de ressonàncies ja montaignianes, exposà irònicament els seus dubtes sobre la validesa de la visió medieval del món.

És també en aquest tombant de segle que apareixen alguns representants remarcables de l'humanisme català pre-renaixentista —el més primerenc d'Europa després de l'italià—, com Bernat Metge (1343-1413), que mostra en *Lo somni* un elegant escepticisme, o el valencià Antoni Canals (1352-1415), traductor de textos clàssics llatins i autor d'obres ascètiques en la línia de la *devotio moderna*.

Al començament del segle XV, Catalunya dona encara un pensador influent, Ramon Sibiuda (†1436), el darrer dels «quatre Ramons» (després de Penyafort, Martí i Lull), professor a Tolosa de Llenguadoc i autor del *Liber creaturarum seu naturae*, o *Liber de homine*, vasta síntesi filosòfico-teològica metodològicament antropocèntrica i «racionalista», que vol donar una resposta cristiana a les preocupacions dels primers humanistes, als quals ofereix un pont de diàleg amb el pensament medieval. El llibre de Sibiuda tingué una gran difusió per Europa i influí en personalitats tan diverses com sant Ignasi de Loiola, Montaigne (que el traduí al francès i li dedicà un assaig important), Campanella, sant Francesc de Sales, Grotius, Comenius o Pascal (que hi trobà la formulació de la cèlebre «aposta»).

Però el segle XV marca ja el començament de la decadència política dels Països Catalans. Si bé en el pla literari és encara, sobretot a València, un segle brillant, en filosofia ja no hi ha,

després de Sibiuda, més que la grisor escolàstica, tot just matisada pel color de l'hàbit dels diferents ordes religiosos. Val la pena, tanmateix, d'esmentar el poeta-filòsof valencià Ausiàs Marc (1397-1459), que en la seva obra lírica, sovint molt reflexiva, evidencia concepcions antropològiques i morals marcades per la *Summa* de sant Tomàs i per les *Ètiques* d'Aristòtil.

Malgrat que el Renaixement s'anunciava prometedor amb els primers humanistes, els Països Catalans ja no pogueren participar-hi plenament. En el segle XVI, al Principat de Catalunya es precipita la davallada, si bé el País Valencià, que manté encara contacte amb els moviments europeus, continua exercint un cert protagonisme cultural.

La gran figura filosòfica del Renaixement català és el valencià Joan Lluís Vives (1492-1540), que visqué gairebé sempre a l'estranger, sobretot als Països Baixos. Autor d'obres filosòfiques, polítiques, pedagògiques, apologetiques i espirituals, escrites íntegrament en llatí, és un dels millors exponents de l'humanisme europeu i un dels filòsofs renaixentistes més compromesos socialment i políticament. Amic d'Erasme, com a filòsof és, sens dubte, superior a aquest, car, mentre que l'holandès s'esforçà per reformar la religió, el valencià volgué reformar la filosofia i la ciència, combatent la pseudo-dialèctica de l'escolasticisme decadent i preconitzant el recurs a l'experiència. Vives pot ser considerat també com l'iniciador de la filosofia del sentit comú, la qual, continuada pel jesuïta franco-polonès Claude Buffier, es manifestarà en el segle XIX, de forma gairebé paral·lela, a Escòcia i a Catalunya.

La segona part del segle XVI acusa ja arreu els efectes del tancament intel·lectual que Felip II de Castella (I de Catalunya-Aragó) imposà als territoris de la monarquia hispànica. Malgrat això, trobem encara, sobretot al País Valencià, un grup important d'erasmistes, influïts també per Vives, entre els quals val la pena de recordar almenys els noms de Pere Joan Nunyes (1525-1605) i de Frederic Furió i Cerial (1527-1592). En el marc de la segona escolàstica, caldria esmentar el dominic, també valencià, Dídac Mas (1553-1608), autor d'un tractat sistemàtic de metafísica paral·lel al de Suárez.

El segle XVII, partit al bell mig per la Guerra dels Segadors (1640-1652), marcarà el moment més deprimat de la filosofia als Països Catalans. Mentrestant, tanmateix, a Europa, sobretot fins a mitjan segle, es continuaran reeditant les obres de Vives, de Sibiuda, i fins i tot de Llull. L'*Ars magna* veurà encara una traducció francesa el 1634, només tres anys abans de l'aparició del *Discurs del mètode* de Descartes, i dos anys després de l'aparició, també en francès, de l'*Art breu*, que n'és el resum.

Els primers indicis de renovació filosòfica no apareixen fins al tombant del segle XVII al XVIII, to anunciant una Il·lustració més aviat modesta conseqüència de l'opressió cultural i de la desorganització subsegüent als Decrets de Nova Planta.

Dintre dels límits d'aquesta modèstia, València és novament capdavantera amb els anomenats *novatores*, en particular els matemàtics-filòsofs Tomàs Vicent Tosca (1651-1723) i Joan Baptista Coratjà (1661-1741), els quals introduïren idees cartesianes i gassendistes, que els permeteren d'arraconar la vella astronomia i la física aristotèlica. Però l'il·lustrat més representatiu dels Països Catalans serà el també valencià Gregori Maïans i Siscar (1699-1781), hereu de Vives, dels erasmistes i dels *novatores*, i relacionat amb tota la intel·lectualitat europea (no solament la francesa). És també una figura notable, a València, el metge-filòsof nascut a la franja catalana de ponent, Andreu Piquer i Arufat (1711-1772), tributari igualment de la tradició vivista i preocupat per qüestions de metodologia. Finalment, cal esmentar alguns jesuïtes valencians, com Antoni Eiximeno (1729-1808), Joan Andrés (1740-1817) o Joan Baptista Munyós (1745-1799), els quals, en el seu exili italià, assimilaren l'empirisme de Locke i de Condillac.

Al Principat, l'escassa producció filosòfica procedeix sobretot de la Universitat de Cervera, creada per Felip V en substitució de totes les altres, on un grup de jesuïtes, entre els quals figuren Mateu Aimeric (1715-1799) i Tomàs Cerdà (1715-1791), desenvoluparen, fins a llur expulsió el 1767, un escolasticisme eclèctic, de compromís entre la vella filosofia i la nova ciència. En el marc d'una certa renovació del tomisme, cal recordar igualment, cap al final del segle, el filòsof, teòleg jansenitzant i lexicògraf

Fèlix Amat (1750-1824), autor d'obres didàctiques de gran influència en els medis eclesiàstics.

A les Illes Balears, on la influència de la Il·lustració fou encara menor, els noms que cal esmentar, en el context de les polèmiques entre lullistes i «marrells» —així eren designats els antilullistes— són principalment els de Jaume Costurer (1657-1715) i d'Antoni Ramon Pasqual (1708-1791), que feren aportacions valuoses a l'erudició lulliana.

El segle XIX ofereix un panorama més atractiu. Després del trasbals de la Guerra del Francès i de la repressió absolutista de Ferran VII, hi ha una represa important del pensament filosòfic. La renovació en aquest camp, que coincideix amb l'arrencada de la «Renaixença», fou preparada per la «Sociedad Filosòfica», que agrupà a Barcelona, entre 1815 i 1821, els esperits més inquiets i que esdevingué el germen del moviment filosòfic posterior. En aquest moviment, centrat gairebé exclusivament al Principat, es poden distingir quatre corrents principals: la filosofia del sentit comú, el neotomisme balmesià, l'anarquisme i el positivisme.

La filosofia del sentit comú, que és considerada habitualment com la més característica de l'escola catalana, i que compta amb el precedent de Lluís Vives, fou introduïda pel jurista i filòsof Ramon Martí d'Eixalà (1808-1857) i tingué el seu màxim representant en Xavier Llorens i Barba (1820-1872), professor a la Universitat que acabava de ser novament traslladada a Barcelona. Martí d'Eixalà estrenà un nou estil de pensament de base psicologista, que deixava de banda l'escolàstica i que incorporava la tradició empirista i la filosofia escocesa, coneguda aquesta darrera a través dels eclèctics francesos. Entre els seus deixebles figuren el jurista Manuel Duran i Bas (1823-1907), considerat com l'introduïdor a Catalunya de l'escola històrica de Savigny, el filòleg Manuel Milà i Fontanals (1810-1883), teòric de la literatura i tractadista d'estètica, i el filòsof suau esmentat Xavier Llorens. Aquest conegué directament els escocesos i assimilà també la idea herderiana del *Volksgeist*, així com alguns elements del kantisme. L'escola catalana del sentit comú, bessona de l'escocesa, tot evocant el destí semblant de dues nacions políticament subjugades però culturalment vives, ajuda tam-

bé a entendre la relació entre el romanticisme català i l'escocès.

El segon corrent decimonònic és el neotomisme balmesià. Filòsof, apòlogista i pensador polític i social, Jaume Balmes (1810-1848), tot i la seva mort prematura, és segurament l'únic pensador català perceptible a escala europea després de Vives. Hereu de l'escolasticisme eclèctic de Cervera, comparteix també la doctrina del sentit comú i tracta d'incorporar els plantejaments de la filosofia postcartesiana per tal de salvar la metafísica de la crítica kantiana. Bé que influït pels tradicionalistes francesos, el seu pensament és molt sensible a l'evolució política i social del seu temps i no mereix, ni de bon tros, l'etiqueta de tradicionalista que hom li penja de vegades. I si se'l qualifica de neotomista, ha de ser també en termes molt matisats, bé que aquesta denominació escaigui als qui després es consideraran balmesians. Balmes és, més que no pas un neoscolàstic, senzillament un representant, més o menys renovador, de la metafísica espiritualista tradicional. És, igualment, l'iniciador i el principal exponent de l'anomenada «escola apologetica catalana». El representant posterior més influent del tomisme d'inspiració balmesiana serà, cap al final del segle, el bisbe Josep Torras i Bages (1846-1916), teòric del catalanisme conservador i pensador situat més a la defensiva que Balmes.

Cap a mitjan segle XIX, apareix un tercer corrent de pensament: la filosofia anarquista. Fou introduïda per Francesc Pi i Margall (1824-1901), filòsof panteista i alhora teòric important del radicalisme social, molt influenciat per Hegel i també pels socialistes utòpics, especialment per Proudhon. El seu pensament serà reivindicat després per tot l'anarquisme ibèric.

Finalment, trobem també, en la segona part del segle, un corrent positivista, representat per Marià Cubí (1801-1875), divulgador de la frenologia, pels metges-filòsofs Pere Mata i Fontanet (1811-1877), introductor de la medicina legal a Espanya, i el menorquí establert a París Josep Miquel Guàrdia (1830-1897), i, més tard, pel darwinista valencià Pelegrí Casanova (1849-1919), deixeble de Haeckel, per Pompeu Gener (1848-1920), que donà una interpretació darwinista de Nietzsche, i pel filòsof i científic social Pere Estasen i Cortada (1855-1913), divulgador de Comte, Littré, Mill i Spencer.

Una bona part de la filosofia del segle XX fins a la guerra civil està en continuïtat amb la del segle anterior. El neotomisme balmesià dona encara una figura de relleu amb Ignasi Casanovas (1872-1936), estudiós i editor de Balmes. Cal també recordar aquí que el lullisme doctrinal fa, amb Salvador Bové (1869-1915) el «cant del cigne», per donar pas al relleu dels estudis lullians erudits i crítics, tant al Principat com a les Illes. La tradició de l'anarquisme obrerista donarà alguns teòrics, entre els quals cal esmentar Joan Montseny (1864-1942), més conegut pel pseudònim de «Federico Urales», l'obra del qual coincidí cronològicament amb una altra forma d'anarquisme, individualista i aristocratitzant, present en alguns intel·lectuals modernistes. (Cas especail és el del poeta i assagista Joan Maragall [1860-1911], catòlic i introductor de Nietzsche, i pensador notable en els àmbits social, ètic i estètic.) En la línia d'ascendència positivista, és remarcable l'obra del biòleg i filòsof Ramon Turró (1854-1926), el qual formulà una teoria genètica del coneixement que podria passar per una interpretació naturalista del kantisme.

La filosofia universitària enllaça també parcialment amb l'escola vuitcentista del sentit comú. Els professors Jaume Serra Hunter (1878-1943) i Tomàs Carreras i Artau (1879-1954) recullen, cadascun a la seva manera, el llegat de la filosofia de Llorens i fan una important tasca docent —més tard s'hi afegirà Pere Font i Puig (1888-1959)—, de la qual es beneficien, entre d'altres, Francesc Mirabent (1888-1952), Joaquim Carreras i Artau (1894-1968), Joaquim Xirau (1895-1946), Joan Crexells (1896-1926), Joan Roura Parella (1897-1983) i Eduard Nicol (1907). Serra Hunter acusà la influència de Leibniz, de Kant i de Max Scheler; els germans Carreras renovaren els estudis de filosofia medieval; Font i Puig es dedicà a la psicologia; Mirabent i Roura Parella cultivaren l'estètica; Crexells, mort prematurament, deixà assaigs penetrants i excel·lents traduccions de Plató; Xirau introduí nous corrents com la fenomenologia, l'històricisme i la teoria dels valors, i fou el principal animador de la secció de Filosofia de la Universitat Autònoma de Barcelona, a la qual s'incorporà, per poc temps, Eduard Nicol, i de la qual sortiren, entre d'altres, Domènec Casanovas (1910-1978), Jordi Maragall (1911), Josep M.

Calsamiglia (1913-1982), Josep Ferrater Mora (1912) i Francesc Gomà (1915).

Paral·lelament a l'obra dels primers professors universitaris, però reaccionant contra la filosofia del segle XIX, es desenvolupa la d'Eugeni d'Ors (1881-1954), pensador històrico-culturalista que exercí una gran influència entre 1905 i 1920 aproximadament, teòric de la doctrina estètico-política del «noucentisme» i mentor de la política cultural de la Mancomunitat de Catalunya. Entre els seus deixebles figura Josep M. Capdevila (1892-1972), que evolucionarà cap a un tomisme de matís maritainià. En un pla diferent, però compartint l'antivuitcentisme de l'Ors, se situa l'obra de Francesc Pujols (1882-1952), poeta maragallià i assagista filosòfic força original, de gran ascendent sobre Dalí, que el qualificà d'«emperador Trajà de la filosofia».

La guerra civil representà, naturalment, una ruptura. Alguns, com Serra Hunter, Xirau, Capdevila, Roura Parella, Nicol, Casanovas o Ferrater, s'exiliaren i continuaren la seva obra, o en el cas dels tres darrers la produïren íntegrament, en diverses universitats del continent americà. D'altres, com els germans Carreiras, Font i Puig o Mirabent, restaren al país, compartint tasques docents amb l'estudi del pensament medieval, la psicologia o l'estètica. D'altres, finalment, veieren truncada la seva trajectòria intel·lectual i hagueren de dedicar-se a activitats diferents. Eugeni d'Ors es convertí en un dels puntals de la política cultural de la dictadura.

A les universitats, reaparegué amb força el tomisme, que hi fou ensenyat pràcticament en exclusiva fins al començament dels anys seixanta i que exercí, de fet, una funció legitimadora de la nova situació política. Es podrien citar els noms de Ramon Roquer (1901-1978), Joan Tusquets (1901) o Jaume Bofill (1910-1965), professors a la Universitat de Barcelona, mentre el jesuïta Joan Roig Gironella (1912-1982) continuava la tasca d'Ignasi Casanovas a la Balme-siana.

A partir dels anys seixanta, en què el règim anà afloixant el control ideològic, començà, per part de les noves generacions, la recuperació del passat filosòfic proscrit i la recepció, a ritme accelerat, dels corrents contemporanis. El que oferia menys dificultat, i que serví de transició, era l'existencialisme (excepte Sartre, que hagué d'es-

perar encara uns anys). Malgrat això, no tingué cap adeptes entre els filòsofs professionals; en canvi, pot considerar-se d'inspiració existencialista una bona part de la poesia de Salvador Espriu (1913) i de la novel·lística de Manuel de Pedrolo (1918). El marxisme féu la seva aparició universitària primer entre els cultivadors de les ciències socials i després entre els filòsofs, dissimulat al començament darrera Hegel. Gairebé al mateix temps s'introdueix el neopositivisme i la filosofia analítica, juntament amb la lògica moderna. Finalment —i més enllà del marxisme i del neopositivisme, que semblaven repartir-se en un cert moment les àrees d'influència—, l'estructuralisme, el freudisme i les diverses formes de freudo-marxisme, així com l'estudi, ja més desapassionat, de pràcticament tots els grans filòsofs del passat, completen la gamma de les tendències presents en els medis filosòfics catalans.

Ens falta encara perspectiva per fer una valoració ponderada de les aportacions recents, i qualsevol llista selectiva de noms perillaria d'ésser massa subjectiva. Es pot dir, tanmateix, que entre la producció escrita dels darrers decennis hi ha treballs valuosos sobre els autors més diversos (Plató, Lluï, Kant, Hegel, Feuerbach, Marx, Heidegger, Wittgenstein, etc.) i sobre les més variades disciplines (estètica, ètica, metafísica, filosofia del llenguatge, filosofia de l'educació, filosofia de la religió, filosofia de la cultura, etc.). Cal dir, però, que manca encara molta labor de infraestructura intel·lectual —fins ara s'ha posat remei, amb presses, a les mancances més notòries— i que està tot just encetada, en aquest camp, la labor de normalització lingüística.

NOTA BIBLIOGRAFICA

La història de la filosofia als Països Catalans compta ja amb nombrosos estudis i també, encara, amb moltes llacunes. Deixant de banda ara les monografies, vet aquí alguns treballs que en recobreixen capítols més o menys extensos o que s'arrisquen a donar-ne una visió de conjunt. Alguns d'aquests estudis són fets des d'una perspectiva espanyolista (unes vegades per ignorància del fet diferencial i altres per exigències de l'època) i, per tant, engloben la filosofia catalana dintre de l'espanyola.

- ABELLÁN, J. L., *Panorama de la filosofía española actual*, Madrid, 1978.
- , *Historia crítica del pensamiento español* (4 vols. fins ara), Madrid, 1979 ss.
- , *Filosofía española en América, 1939-1966*, Madrid, 1967.
- ABELLÁN, J. L. i MARTÍNEZ GÓMEZ, L., *El pensamiento español: de Séneca a Zubiri*, Madrid, 1977.
- ÁLVARO JUNCO, J., «El anarquismo en España», dins HOROWITZ, I. L., *Los anarquistas* (vol. II), Madrid, 1975.
- ARAQUISTÁIN, L., *El pensamiento español contemporáneo*, Madrid, 1962.
- BATLLORI, M., *Vuit segles de cultura catalana a Europa*, Barcelona, 1983³.
- BERRIO, J., *El pensament filosòfic català*, Barcelona, 1966.
- BOVÉ, S., *La filosofía nacional de Catalunya*, Barcelona, 1902.
- CARRERAS ARTAU, T. i J., *Historia de la filosofía española. Filosofía cristiana en los siglos XIII y XIV* (2 vols.), Madrid, 1939-1943.
- CARRERAS ARTAU, J., *La filosofía universitaria en Cataluña durante el segundo tercio del siglo XIX*, Barcelona, 1964.
- CARRERAS ARTAU, T., *Introducció a la història del pensament filosòfic a Catalunya*, Barcelona, 1931.
- CASANOVAS, I., *La cultura catalana del segle XVIII*, Barcelona, 1932.
- CLASCAR, F., *Estudi sobre la filosofía a Catalunya en el segle XVIII*, Barcelona, 1895.
- DÍAZ, E., *Pensamiento español en la era de Franco (1939-1975)*, Madrid, 1983.
- DÍAZ DÍAZ, G., *Hombres y documentos de la filosofía española* (vol. I), Madrid, 1980.
- DÍAZ DÍAZ, G., i SANTOS ESCUDERO, C., *Bibliografía filosófica española (1901-1970)*, Madrid, 1982.
- FRAILE, G., *Historia de la filosofía española* (2 vols.), Madrid, 1971.
- FUSTER, J., *Literatura catalana contemporània*, Barcelona, 1972 (capítols sobre l'assaig).
- GASCH, E., *Marx a Espanya*, Barcelona, 1983.
- Gran Enciclopèdia Catalana*, art. «Filosofia catalana» (Ll. Cuéllar, M. Cahner, J. Maragall, P. Lluís Font).
- GUARDIA, J. M., *Histoire de la philosophie en Espagne*, Paris, 1890.
- GUY, A., *Les philosophes espagnols d'hier et d'aujourd'hui* (2 vols.), Tolosa de Llenguadoc, 1956.
- , *Histoire de la philosophie espagnole*, Tolosa de Llenguadoc, 1983.
- Ictineu, Diccionari de les ciències de la societat als Països Catalans*, a cura de F. Artal i altres, Barcelona, 1979, art. «Filosofia» (P. Lluís Font).
- LÓPEZ PIÑERO, J. M., *La introducción de la ciencia moderna en España*, Barcelona, 1969.
- LÓPEZ QUINTÁS, A., *Filosofía española contemporánea*, Madrid, 1970.
- LLUÍS FONT, P., «Quinze anys de filosofia als Països Catalans», *Butlletí informatiu de la Fundació Jaume Bofill*, Barcelona, 1981.
- MARAGALL, J., *El pensament filosòfic. Segles XVIII i XIX*, Barcelona, 1978.
- MARTÍNEZ GÓMEZ, L., «Bosquejo de historia de la filosofía española», (apèndix a la trad. cast. de la *Historia de la filosofía* de J. Hirschberger, Barcelona, 1960).
- MENÉNDEZ PELAYO, M., *Historia de los heterodoxos españoles* (3 vols.), Madrid, 1880-1882.
- MESTRE, A., *Despotismo e Ilustración en España*, Barcelona, 1976.
- MILLÀS VALLICROSA, J., *Assaig d'història de les idees físiques i matemàtiques a la Catalunya medieval*, Barcelona, 1983².
- MOREU-REY, E., *El pensament ilustrat*, Barcelona, 1967.
- NICOL, E., *El problema de la filosofía hispánica*, Madrid, 1961.
- PARPAL, C., *Antecedentes de la escuela filosófica catalana del siglo XIX*, Barcelona, 1914.
- POU RIUS, R., *Orientación y métodos filosóficos de los pensadores renacentistas de la Corona de Aragón*, Barcelona, 1970.
- PUJOLS, F., *Concepte general de la ciència catalana*, Barcelona, 1982².
- RIERA i TUÉBOLS, S., *Síntesi d'història de la ciència catalana*, Barcelona, 1983.
- RIQUER, M. DE, i COMAS, A., *Història de la literatura catalana* (4 vols.), Barcelona, 1964 ss.
- ROURA, J., *Ramon Martí d'Eixalà i la filosofía catalana del segle XIX*, Barcelona, 1980.
- RUIZ i CALONJA, J., *Panorama del pensament català contemporani*, Barcelona, 1963.
- SERRA HUNTER, J., *Tendències filosòfiques a Catalunya durant el segle XIX*, Barcelona, 1925.
- SIGUAN, M., *La psicología a Catalunya*, Barcelona, 1980.
- TORRAS i BAGES, J., *La tradició catalana*, Barcelona, 1892.
- Un segle de vida catalana*, a cura de F. Soldevila (2 vols.), Barcelona, 1961 (quatre capítols, d'A. Badia i altres, sobre «Les direccions del pensament»).
- URALES, F. [MONTSENY, J.], *La evolución de la filosofía en España* (2 vols.), Barcelona, s/d [1934].
- VALENTÍ FIOL, E., *El primer modernismo catalán y sus fundamentos ideológicos*, Barcelona, 1973.
- VERNET, J., *Historia de la ciencia española*, Madrid, 1975.